

Homérosz
Íliász

OK

OLCSÓ KÖNYVTÁR

Homérosz

ÍLIÁSZ

Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest

Harmadik kiadás

Fordította, az előszót és a magyarázó
jegyzeteket írta

DEVECSERI GÁBOR

APÁM EMLÉKÉNEK

OLCSÓ KÖNYVTÁR
Szerkeszti Varga Katalin

© Szépirodalmi Könyvkiadó, 1985

Homérosz valamennyi „csodátlan csodája” között maga a két költemény a legnagyobb. Egymást tükröző, egymást vonzó, egymásnak felelő sok kristálylapja, kristálylaprendszer szövegfölötti beszédességgel csillog. E rendszerben minden sor tízszer, százszor, végtelenszer többet mond, mint egymagában. Pedig egymagában is – csaknem mindegyik – gyönyörű. És egymagában is – mindegyik – életteli.

Az epikus nyelven belül ezt a homéroszi epikus nyelvet, mely a formulákat nemcsak használja, megteremti és újrahasználja (ezt megtették elődei is); ám ezen belül mindegyiküknek sokszoros jeladó-szerepet is ad, ezt az örökösén rezgő legezőnyelvet, ezt a pillanatonként szirmokat pattintó virágnyelvet, az ismétlődő sorok, sorcsoportok enyhülethozó, haragébresztő, gyöngédség-árasztó, figyelemfelhívó, sorskondító motívum-szerepét a Homéroszt fölfedező késői korok eleinte észre sem vették.

Később nem láttak benne mást, mint naivitást, a szólamok sorozatos használatának természetességét. Amely természetesség persze mélységesen igaz, csak éppen távol áll minden naivitástól: egyszerűsége sokszorosán összetett folyamatok eredménye. Még később egyenesen kárhoztatták az ismétlődéseket, mint szegénység jelét: miért nem talált új szavakat, változatosabb kifejezést.

Három évtizede megvédték: az epikus költő éppúgy szerkesztette a maga művét sorokból, mint egyes szavakból; „s ha így van, nem róhatjuk meg eredetiség hiányáért, amikor sorokat vagy fejezeteket ismétél, semmivel sem inkább, mint amennyire valamely modern költőt támadhatnánk meg azért, amiért ama szavakat használja, amelyeket anyanyelvében talál, és nem gondol ki új szavakat gondolatai kifejezésére”. Csakhogly Ho-

mérosz nemcsak a vádnak, hanem ennek a védelemnek is magasan fölötte áll. „Eredetisége” és nagysága nem az epikus ismétlődések ellenére, hanem – többek között – éppen általuk válik nyilvánvalóvá.

Homérosz „epikus egyszavainak” elektromos töltése éppen minden egyes elhangzásukkor sokféleképpen beszédes ismétlődésük révén mérhetetlenül nagyobb, semmint a hallgató, az olvasó eleinte gondolná.

Érezni azonban már az első folyamatos olvasáskor érzi.

S hát még a második, a sokadik olvasás, belélapozás alkalmával! Mert abban aztán igaza van a fentebb idézett védelmezőnek, Calhounnak, hogy „a homéroszi ismétlés olyan hatásokra törekszik, amelyek bizonyos fokig megfelelnek valamely modern zenei alkotásban visszatérő szólamok és hangok hatásának”.

Világos, hogy az ilyen zenei hatás töretlen megőrzése, felkeltése a Homérosz-fordítás legelső feladatai közé tartozik. Megőrizhették, felkelhették volna sokan az évezredek Homérosz-fordítói közül, akik között számos nagyszerű költő is volt. Főként az utóbbiak tehettek volna meg könnyűszerrel – ha fontosságát fölismerték volna, ha ilyen igényt egyáltalán támasztottak volna önmagukkal szemben. Együkük sem tette. Nem tették azok a fordítók sem még a legutóbbi időben sem, akik pedig filológusok vagy filológusok is voltak, és akik nem mehettek, nem is mentek el hunyt szemmel, zárt füllel e homéroszi sajátosság mellett. Ezek az általuk tudósként számontartott s nemegyszer hatásukban is ragyogóan elemzett ismétlődéseket fordítóként egyszerűen elsikasztották. Azt az esztétikai gyönyörűséget vonva meg ezzel az olvasótól, amelyet ők maguk bizonyítottan – maguk által bizonyítottan – élveztek. Nem mintha, főként a nagyobb sorcsoportok, teljes sorok azonosságát nem rögzítették volna sokszor is. Az ismétlődő helyek azonosságának következetes tolmácsolása, továbbá a kurtább egységekre, szópárokra, egyes szavakra kiterjedő, a költői célkitűzést szolgáló tudományos gond és aggály volt az, amiről eleve lemondtak.

Igy eshetett meg, hogy mikor már az említett zenei hatás motívumjátékáról Calhoun igen helyesen azt az

észrevételét is közölte, amely szerint az állandóan ismétlődő sorok nagyobb száma egy-egy jelenet bevezetésében az illető jelenet fontosságát jelzi, ugyanakkor filológiai-lag nem képzetlen új német fordítók továbbra is következetlenek maradtak: az eposz részecskéinek e különleges egyensúlyát biztosítani elmulasztották. S az olyan, az antikvitásban otthonos, nagy tehetségű szépiró, mint Robert Graves, prózában fogalmazott, de a költői közvetítés címére igényt tartó *Illász*-fordításában a sztereotip mondatokról, sőt jelzőkről épp akkor mond le – szándékosan –, amikor régészek, nyelvészek, irodalomtörténészek a homéroszi nagyobb – és apróbb! – szimmetriában e geometrikus kor vázafestészetének ikerpárját kezdik felfedezni (Whitman, Webster). Ami önmagában is elég volna a fordító számára ahhoz, hogy a maga nyelvén e szimmetriák hív megvalósításának már nem is kalandját, kísérletét, hanem egyre nyilvánvalóbban magától értődő feladatát elvégezni igyekezzen. Ehhez – ismétlem – a testvérművészetek egyeztetése, a korukhoz-tartozóságuk jegyeivel való törődés is elegendő indok volna.

Holott többről is van itt szó: a világ, az élet, a természet és az emberi természet szimmetriáinak felismeréséről. Vagyis arról, ami e vázaképek szerkezete és a homéroszi eposz szerkezete mögött egyképpen ott van mint közös ihlető.

És még ennél is többről: e szimmetria igényéről.

Gyanításáról ott is, ahol nem azonnal tűnik szembe; fölfedezni-óhajtásáról.

Erkölcsiekben pedig: megvalósításának szándékáról és képességéről, erejéről.

A homéroszi eposznak akkor kellett és lehetett megszületnie, amikor – a városállamok kialakulásakor és továbbfejlődésük küszöbén – a hallgatóság számára már nem adhatott kielégítő erkölcsi választ valamely bármilyen nagy és jelentős hős történetének krónikázó-időrendi elbeszélése. A homéroszi eposzszerkezet nem jött

